

ВИЗНАННЯ ЛЮДИНИ, ЇЇ ПРАВ ТА СВОБОД НАЙВИЩИМИ СОЦІАЛЬНИМИ ЦІННОСТЯМИ ЯК САМОСТІЙНА ЗАСАДА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ УКРАЇНИ

Артем Євгенович ГОЛУБОВ,

*кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
доцент кафедри права Національний
аерокосмічний університет
імені М. Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут»
<https://orcid.org/0000-0001-8608-4206>*

Оновлене у 2012 році кримінальне процесуальне законодавство України втілило у собі ідеї кримінального судочинства демократичної, соціальної держави. Це відобразилося у змісті нового кримінального процесу нашої країни, який у більшому ступені став відповідати концепції процесу змагального, а не розшукового типу. Відобразилося це оновлення також у формах та методах кримінальної процесуальної діяльності, статусі учасників кримінального провадження та способах і характері їх взаємовідносин. В цілому результати прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України (Далі - КПК України) та ті зміни, які він привніс у регулювання кримінального провадження, не можна не вітати, а їх оцінка, на думку автора, є переважно позитивною, хоча деякі питання і досі потребують свого удосконалення.

Так, однією із проблем сучасного кримінального провадження, взагалі правозастосовної діяльності в Україні, є проблема безумовного визнання та забезпечення прав людини, всебічне та повсякденне гарантування і дотримання прав, свобод та законних інтересів учасників відповідних правовідносин. Не в останню чергу це залежить від змісту тих керівних засад, на яких базується правозастосовна діяльність, зокрема і кримінальна процесуальна.

Метою наукової доповіді є аналіз змісту загальних засад кримінального провадження на предмет з'ясування повноти відображення у них концепції прав людини, а також її реалізації завдяки цьому у кримінальному провадженні.

Насамперед відмітимо, що ст. 3 Конституції України проголосила що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, що обумовлює той факт, що їх утвердження і забезпечення є головним обов'язком держави. Це положення є одним із центральних положень Основного Закону, а за своїм значенням стоїть фактично на першому місці в ряду загальних засад суспільного ладу нашої країни.

Відмітимо, що і основні міжнародно-правові акти, зокрема такі як Загальна декларація прав людини (преамбула, ст. 1) та Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (преамбула, ст. 1), також на

перше місце відносять положення, які стосуються визнання і додержання, а також забезпечення і розвитку прав людини та основоположних свобод. Це додатково вказує на фундаментальний характер категорії «права людини» взагалі у праві.

Тому можна з високим ступенем достовірності констатувати, що концепція «прав людини», а також обумовлений нею пріоритет людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки, її прав і свобод, є якщо не вихідним, то одним із центральних положень в праві. Зокрема його слід вважати базовим для визначення та регламентації будь-якої сфери буття особи, суспільства, держави, а також їх взаємозв'язків та взаємовідносин. Відповідно, це положення та його складові заслуговують на роль самостійної засади, у тому числі і кримінального провадження. І воно має віднайти у ньому своє належне відображення.

Так, аналіз глав 1-2 КПК України та інших його положень, наприклад, ст.ст. 87, 206, 409, 438 тощо, засвідчує, що законодавець включив відповідні нормативні положення, які стосуються концепції «прав людини» та які дають уявлення про обсяг та характер реалізації її в змісті кримінального провадження, у цей акт. Насамперед це відображується у завданнях цього провадження, до числа яких зокрема віднесено захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорону прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження та застосування до кожного учасника кримінального провадження належної правової процедури (ст. 2 КПК України). Йдеться також про те, що під час здійснення кримінального провадження людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави (ст. 8 КПК України).

Однак, на переконання автора, що також підтверджується аналізом фахової літератури, міжнародних договорів та практики Європейського суду з прав людини, законодавцем допущено певну неточність. Остання полягає у тому, що ним пріоритет забезпечення і розвитку прав людини та основоположних свобод, який фактично є відображенням ст. 3 Конституції України, положень преамбули, ст. 1 Загальної декларації прав людини та преамбули, ст. 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ототожнено із засадою верховенства права. Хоча, як було вказано вище, категорія «права людини» є самостійною засадою в праві.

Звернемо увагу на те, що вказані положення не є рівнозначними поняттями та явищами, ані за обсягом, ані за функціональним значенням, ані за характером. Підтвердження цього факту знаходимо не тільки у тексті вказаних вище актів (Конституції України, Загальної декларації прав людини, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод), а й таких актів, як Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду, Статут Ради Європи, Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства). Ознайомлення із текстами наведених документів засвідчує, що «права людини» та «верховенство права» дійсно є тісно пов'язаними, але все ж таки самостійними категоріями. Так, відмінність цих понять також підтверджується і доповіддю «Верховенство права», схваленою Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні

25–26 березня 2011 року. Зокрема у цій доповіді вказується, що поняття «верховенство права» («Rule of Law») сукупно з поняттями «демократія» та «права людини» — це три підвалини, на яких була заснована Рада Європи [1].

Таким чином, є підстави вважати, що в цілому у чинному кримінальному процесуальному законодавстві України концепція прав людини отримала своє визнання і відображення. Поряд із цим, в змісті засад кримінального провадження це положення не віднайшло свого відповідного закріплення, як окрема та самостійна його засада. А ототожнення «прав людини» із засадою «верховенства прав», яке, на жаль, має місце у чинному КПК України, не забезпечує їх повноцінне втілення в практичну діяльність уповноважених державних органів та їх посадових осіб, що не сприяє їх належній реалізації.

Відповідно, є підстави для таких висновків:

- доцільним є продовження дискусії з приводу визнання пріоритету прав особи окремими базовим положенням, яке має власне значення для організації та здійснення кримінального провадження;

- задля подальшої імплементації у правове регулювання кримінального провадження концепції прав людини необхідним є визнання, як окремої та самостійної його засади положення, згідно якого людина, її права та свободи є найвищою цінністю, яка визначає зміст і спрямованість діяльності держави під час здійснення кримінального провадження;

- необхідним є нормативно-правове розмежування в тексті КПК України засад «пріоритету прав людини» та «верховенство права», що передбачає внесення відповідних змін та доповнень до глави другої цього нормативно-правового акту;

- визнання відмінностей таких засад кримінального провадження як «пріоритет прав людини» та «верховенство права» передбачає також і імплементацію відповідних їх складових положень, опрацьованих судовою практикою Європейського суду з прав людини, у норми інших розділів та глав КПК України, що виступатиме засобом їх включення в зміст правозастосовної діяльності уповноважених державних органів та їх посадових осіб у цій сфері.

Таким чином, можна відмітити, що відповідні наукові дискусії, законотворча робота та правороз'яснювальна діяльність є запорукою подальшого розширення дії у кримінальному провадженні концепції прав людини та формування національного кримінального судочинства, як судочинства демократичної, соціальної держави.

Список використаних джерел:

1. Верховенство права (доповідь, схвалена Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні 25–26 березня 2011 року) / Право України. – №10. – 2011.– С. 168–184.